

Список бібліографічних посилань

1. Александр Ф. Психосоматическая медицина. Принципы и практическое применение/пер. с англ. С. Могилевского. М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. 352 с.
2. Тимчасова інструкція щодо організації психологічного супроводження та психологічного відновлення військовослужбовців. Київ, 2015. // Міністерство оборони України: офіц. веб-сайт. URL: http://www.mil.gov.ua/content/medicine/rehabilitation_instruction.pdf (дата звернення: 24.02.2017).
3. Сандомирский М. Е. Психосоматика и телесная психотерапия: практ. руководство. М.: Класс, 2005. 592 с.

Отримано 25.02.2017

УДК 159.922:614.876:615.8

Василь Ілліч ОСЬОДЛО,

*начальник гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (м. Київ),
доктор психологічних наук, професор;*

Дмитро Сергійович ЗУБОВСЬКИЙ,

молодший науковий співробітник науково-методичного відділу психологічного вивчення особового складу науково-методичного центру Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України

ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проаналізовано літературу з проблематики посттравматичного зростання. Наголошено, що наявність подібного феномена розкрито серед учасників антитерористичної операції.

В останні роки у зарубіжній психології спостерігається стрімка зміна дослідницьких парадигм стосовно психологічної травми. З'являється все більше досліджень, в яких не лише констатується деструктивна сторона психотравми, але й емпірично підтверджуються позитивні або адаптаційні зміни особистості внаслідок переживання психотравмуючої події.

На сьогоднішній день позитивні наслідки травматичного досвіду знайшли своє представлення у концепції посттравматичного зростання (posttraumatic growth). Піонери дослідження цього феномену Р. Тедескі та Л. Калхоун визначають посттравматичне зростанням як «досвід позитивних змін, унаслідок боротьби зі значною життєвою кризою» [10, с. 1]. Ці позитивні зміни проявляються як в емоційній, так і когнітивній сфері.

Починаючи з другої половини 1980-х років у науковій літературі був представлений широкий спектр досліджень, які в тій чи ішій мірі

підтверджували погляди вищезазначених науковців. Зокрема, деякі позитивні зміни спостерігалися в результаті боротьби осіб з такими серйозними соматичними захворюваннями як ревматоїдний артрит (Н. Tennen), рак (М. J. Cordova) та інфаркт міокарда (G. Affleck); після переживання особами тяжких сімейних випробувань, зокрема втрати близької особи (L. G. Calhoun, R. G. Tedeschi), безпліддя (Н. Tennen, G. Affleck, R. Mcndola) та боротьбі з захворюваннями дітей (D. A. Abbott, Н. М. William); в результаті сексуального насильства (P. Frazier, G. Theresa, M. R. Burt, B. L. Katz), автотранспортних аварій (S. Joseph, W. Ruth), пожеж (S. C. Thompson,) та різноманітних катастроф (S. C. Thompson) [2; 10].

Проте, емпіричні дослідження фокусувалися не лише на модальності психотравмуючої події (широкий спектр травматичних подій), але також і на певних специфічних групах осіб, професійна діяльність яких часто пов'язана з переживанням психотравмуючих подій та впливом стресорів різної інтенсивності (пожежні, лікарі, рятувальники, поліцейські тощо) [6]. Серед вищезазначених професійних груп особливе місце займають військовослужбовці, які в силу участі в бойових діях зазнають впливу широкого спектру стрес-факторів, що коливаються від стрес-факторів низької інтенсивності (перебування далеко від дому) до стрес-факторів високої інтенсивності (смерть друзів на полі бою, поранення, жорстокість та звірства).

Перші наукові дослідження, присвячені проявам посттравматичного зростання серед військовослужбовців учасників бойових дій, почали з'являтися ще на початку 1990-х років. Знаковою в цьому контексті може вважатися дослідницька робота Г. Елдер та Е. Кліпп, проведена в 1989 році. В своєму широкомасштабному лонгітудному дослідженні (збір даних з 1960 до 1985 року), дослідницями було детально проаналізовано пролонговані в часі психологічні наслідки участі у Другій Світовій війні та Війні у Кореї. Результати продемонстрували, що окрім патогенних ефектів, участь в бойових діях може здійснювати позитивний та розвиваючий вплив: підвищення вмінь долаючої поведінки (копінгу), збільшення самодисципліни, розширення поглядів на життя [3]. Подібні результати, в 1994 році, були отримані у дослідницькій роботі К. Елдрін (1287 ветеранів Другої Світової війни та Війни у Кореї). Зокрема, ветерани повідомляли про поліпшення навичок долаючої поведінки (копінгу), підвищення почуття власної гідності, підвищення почуття незалежності та самодисципліни [1].

Щодо досліджень проведених безпосередньо після наукової концептуалізації посттравматичного зростання, то важлива дослідницька робота була здійснена групою американських вчених на чолі з Ш. Макгвен у 2005 році. В цій роботі досліджувалася наявність

посттравматичного зростання серед військовослужбовців учасників війни у Перській затоці (83 ветерани). За результатами було встановлено наявність значної частки посттравматичного зростання, яке проявилось в таких сферах як: покращення задоволеності життям та збільшення сили особистості [5]. І хоча дослідники зазначали, що отримані ними висновки засновані на незначній вибірці і не можуть бути поширеними на ветеранів інших війн, проте подальші дослідження продемонстрували такі ж результати. Так, в 2010 році, група дослідників під керівництвом Р. Петжака підтвердила наявність посттравматичного зростання серед ветеранів військових конфліктів в Іраку та Афганістані [8].

Не зважаючи на значну кількість досліджень посттравматичного зростання серед військовослужбовців учасників бойових дій, дослідники і досі констатують, що в значній кількості аспектів природа та детермінанти цього зростання залишалися недостатньо ясними й зрозумілими. Зокрема, одним із найбільш проблематичних аспектів, у подібного роду дослідженнях, залишається питання про взаємозв'язок між інтенсивністю бойових дій (насиченістю досвіду бойових дій) та посттравматичним зростанням [5]. Не до кінця зрозумілим є те, якої саме інтенсивності повинні бути стрес-фактори, щоб послугувати основою для позитивних трансформацій особистості. Так, у дослідженні під керівництвом Ш. Макгвен, було встановлено, що прямий вплив безпосереднього бойового зіткнення не був пов'язаний із зростанням або позитивними змінами [5]. В той же час, в дослідженні К. Елдвін, на вибірці ветеранів Другої світової війни та ветеранів війни у Кореї, було встановлено лінійну залежність між бойовою експозицією та позитивними результатами (підвищення самодисципліни, а також більш широкі перспективи в житті) [1].

Особливо близьким до вищезазначеної проблеми, є питання стосовно взаємозв'язку між проявами посттравматичного стресового розладу та проявами посттравматичного зростання у ветеранів бойових дій. Так, в дослідженні ізраїльських військовослужбовців, що перебували в полоні під час війни Судного Дня, було встановлено статистично значиме криволінійне співвідношення між цими двома концептами. Зокрема, проведений регресійний аналіз продемонстрував існування статистично значимої криволінійної залежності (перевернута U) між симптомами ПТСР та посттравматичним зростанням. Тобто досліджувані ветерани, які повідомляли проміжні рівні симптоматики ПТСР демонстрували найвищі рівні посттравматичного зростання [9]. Проте ці результати досі ще не були перевірені на військовослужбовцях, які приймали участь в інших військових конфліктах та знаходяться в іншому соціально-культурному оточенні.

Ще одним важливим, і в той же час заплутаним, аспектом дослідження посттравматичного зростання серед військовослужбовців є його психологічні детермінанти. Так, на сьогоднішній день активно досліджуються індивідуально-психологічні характеристики військовослужбовців та їх вплив на ймовірність появи посттравматичного зростання. Зокрема, численні емпіричні дослідження продемонстрували, що посттравматичне зростання статистично значимо пов'язане з екстраверсією, диспозиційним оптимізмом та відкритістю новому досвіду [4]. В дослідженні К. Петерсон було продемонстровано цікавий взаємозв'язок між посттравматичним зростанням з однієї сторони та хоробрістю, сілою духу та завзяттям з іншої [7].

Щодо соціально-психологічних детермінантів посттравматичного зростання, то дослідники зазначають, що вони відіграють не менш значущу роль [4]. Так, в низці досліджень було продемонстровано статистично значимий позитивний зв'язок між збільшенням сприйняття соціальної підтримки та вищим рівнем посттравматичного зростання [4].

Таким чином, проблематика посттравматичного зростання зараз доволі активно досліджується та обговорюється в закордонних психологічних дослідженнях. Вона представлена в дослідницьких роботах як американських так і ізраїльських військових психологів – тобто військовими психологами тих країн чії збройні сили регулярно приймають участь у веденні бойових дій.

Проте, не зважаючи на активний розвиток за кордоном, посттравматичне зростання в учасників бойових дій, як тематика наукових робіт, повністю відсутня у вітчизняних військово-психологічних дослідженнях. Не розкрито наявність подібного феномену серед учасників антитерористичної операції. На наш погляд, соціально-політичні умови нашого сьогодення та колосальний запит сучасних військових реалій, робить надзвичайно актуальним більш широкий розгляд цього феномену як в теоретичному, так і емпіричному плані.

Список бібліографічних посилань

1. Aldwin C. M., Levenson M. R., Spiro A. Vulnerability and resilience to combat exposure: Can stress have lifelong effects? *Psychology and aging*. 1994. No. 9. P. 34–44.
2. Christopher M. A broader view of trauma: A biopsychosocial-evolutionary view of the role of the traumatic stress response in the emergence of pathology and/or growth. *Clinical psychology review*. 2004. No. 24, Vol. 1. P. 75–98.
3. Elder G. H., Clipp E. C. Combat experience and emotional health: Impairment and resilience in later life. *Journal of personality*. 1989. No. 57, Vol. 2. P. 311–341.
4. Erbes C., Eberly R., Dikel T., Johnsen E., Harris I., Engdahl B. Posttraumatic Growth among American Former Prisoners of War. *Traumatology*. 2005. No. 11, Vol. 4. P. 285–295.
5. Maguen S., Vogt D. S., King L. A., King D. W., Litz B. T. Posttraumatic growth among Gulf War I veterans: The predictive role of deployment-related

experiences and background characteristics. *Journal of Loss and Trauma*. 2006. No. 11, Vol. 5. P. 373 – 388.

6. Paton D. Posttraumatic growth in protective services professionals: Individual, cognitive and organizational influences. *Traumatology*. 2005. No. 11, Vol. 4. P. 335–346.

7. Peterson C., Park N., Pole N., D'Andrea W., Seligman M. E. Strengths of character and posttraumatic growth. *Journal of traumatic stress*. 2008. No. 21, Vol. 2. P. 214–217.

8. Pietrzak R. H., Goldstein M. B., Malley J. C., Rivers A. J., Johnson D. C., Morgan C. A., Southwick S. M. Posttraumatic growth in veterans of operations enduring freedom and Iraqi freedom. *Journal of Affective Disorders*. 2010. No. 126, Vol. 1. P. 230–235.

9. Solomon Z., Dekel R. Posttraumatic stress disorder and posttraumatic growth among Israeli ex-pows. *Journal of Traumatic Stress*. 2007. No. 20, Vol. 3. P. 303–312.

10. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. No. 1, Vol. 15. P. 1–18.

Отримано 06.03.2017

УДК 159.96:303.822.7:355/359.08

Олена Вячеславівна ІВАНОВА,

*завідувач кафедри загально-правових та психологічних дисциплін
факультету № 2 – підготовки фахівців для Національної гвардії України
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ),
кандидат психологічних наук, доцент;*

Сергій Іванович КОРСУН,

*професор кафедри загально-правових та психологічних дисциплін
факультету №2 – підготовки фахівців для Національної гвардії України
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ),
кандидат психологічних наук, доцент*

**ЗАХОДИ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ
УКРАЇНИ**

*Надано загальне уявлення про систему психологічного забезпечення в
Національній гвардії України та зміст основних етапів надання допомоги під
час адаптації військовослужбовців.*

Надання психологічної допомоги військовослужбовцям Національної гвардії України регламентовано наказом МВС № 1285 від 08.12.2016 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України», перебуває на досить високому рівні та постійно вдосконалюється завдяки розумінню й підтримці командування